

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-14>

УДК 811.115-115:82-93.09

ОДАРЧУК Наталія

Волинський національний університет імені Лесі Українки
natalylutsyk@gmail.com

МІРОНЧУК Тетяна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-5923-1028>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНИХ СЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА БАЗІ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Статтю присвячено функціональній характеристиці звуконаслідувальних слів у дитячій літературі англійської та української мов. Проаналізовано дитячі вірші й уривки з казок та оповідань, де використовуються обрані мовні одиниці. На основі аналізу було виділено три головні функції звуконаслідувань у творах для дітей: когнітивна (розвиток мови), естетична (зацікавлення) та експресивна (емоційна виразність).

Ключові слова: звуконаслідування, звуконаслідувальні слова, ониматопея, функція, дитяча література, звук, імітація.

ODARCHUK Nataliya

Lesya Ukrainka Volyn National University

MIRONCHUK Tetiana

Taras Shevchenko Kyiv National University

A COMPARATIVE ANALYSIS OF ONOMATOPOEIC WORDS IN ENGLISH AND UKRAINIAN: A FUNCTIONAL ASPECT (A CASE STUDY OF CHILDREN'S LITERATURE)

The article addresses the problems of the functional characteristics of onomatopoeic words in children's literature of the English and Ukrainian languages. The author examines children's poems and passages from fairy tales and short stories containing the language elements under investigation. The study identifies three primary roles of onomatopoeic words in children's literature from the analysis: cognitive (facilitating language development), aesthetic (generating interest), and expressive (conveying emotional depth). Onomatopoeic words are a crucial part of the language development in children's literature. The words introduce children to a wide range of sounds and associated words, aiding them in the enrichment of their vocabulary. They contribute to the development of the phonemic awareness of the words, which is the ability to distinguish and analyse individual sounds in speech. This is an important skill for future reading education. Onomatopoeic words can capture children's attention and make the text more engaging and interesting. These words can help create an atmosphere in a story or text by giving the reader a clear idea of the sounds and images that occur within the narrative. They can be a powerful tool for recreating the auditory environment and adding greater realism to the text. They also create vivid mental pictures in the imagination of children. The expressive function of onomatopoeic words lies in their ability to convey intense emotions and add emotional expressiveness to children's literature. Onomatopoeia describes sounds, actions, and emotions much more vividly and intensively than ordinary words. They can evoke joy, fear, laughter, surprise, and other emotions, helping children empathize with the characters and events. These words encourage active reading, since children can participate in mimicking the sounds and actions described in the text, which can enhance their emotional engagement with the story.

Key words: onomatopoeia, onomatopoeic words, function, children's literature, sound, imitation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Дитяча література завжди залишалася одним із найпопулярніших піджанрів загальної літератури, і ця популярність не втратила актуальності й до сьогодні. Цінність її полягає у вихованні дітей та формуванні їхньої уяви про світ. Існує думка серед населення, що зараз ми виховуємо покоління дітей, яке не розуміє важливості літератури у житті, адже діти постійно або грають у комп'ютерні ігри, або перебувають у віртуальному світі, спілкуючись один з одним у соціальних мережах. Для привернення уваги дітей та мотивації до подальшого читання, письменники можуть вдаватися до різноманітних літературних прийомів, одним із яких є звуконаслідування.

Актуальність обраної теми обумовлена, по-перше, потребою глибшого та детальнішого вивчення ониматопеї в англійській та українській мовах. По-друге, англійська й українська мови належать до різних лінгвокультурних груп, а отже, порівняння функціональної ролі звуконаслідувань у дитячій літературі обох мов може розкрити як спільні риси, так і цікаві відмінності у сприйнятті й асоціаціях, пов'язаних зі звуками.

По-третє, вивчення функціональної характеристики звуконаслідувань у дитячій літературі англійською та українською мовами є вкрай важливим у контексті підвищення якості навчання та розвитку дитячого мислення й мовлення. Розуміння того, як звуконаслідування впливає на сприйняття та асиміляцію тексту, може сприяти більш ефективній методиці навчання читання та кращого залучення дітей до книг.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Звуконаслідування і звуконаслідувальна лексика становить великий дослідницький інтерес для лінгвістів сучасності. Незважаючи на те, що проблема звуконаслідування хвилювала людей з давніх часів, наукові праці, присвячені цьому питанню, почали з'являтися лише наприкінці ХХ ст. Вивченням цього питання займалися такі видатні лінгвісти, як В. фон Гумбольдт, Ф. де Соссюр, Л. Блумфілд, О. І. Бодуен де Куртене, О. Есперсен, М. С. Трубецької, О. О. Потебня та інші. Наукове вивчення піднятої проблеми в українському мовознавстві було закладене завдяки дослідженням О. І. Германовича, Л. І. Мацко та Ю. Ф. Касима. Р. Д. Швець та ін. І. О. Гаценко зробила великий внесок до наукового доробку України своїм дослідженням, у якому вивчала звуконаслідувальні слова у двох близькоспоріднених (українська і російська) і одній далекоспорідненій (англійська) мовах та їхній типологічний аналіз [2]. Дослідженням проблеми ономапоетичних слів англійської мови займалися Л. Блумфілд, Х. Марчанд, Г. Пауль, Л. Сміт, Г. Хільмер, Т. Шіппан та ін. Стислий аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що вибрана лінгвістична одиниця є до цих пір невичерпаною, до того ж, дослідження цього явища на матеріалі дитячої англійської та української літератури не було здійснено.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження – аналіз та порівняння функціональної ролі звуконаслідувань у дитячій літературі на базі англійської та української мов.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У дитячій літературі англійської та української мов використання звуконаслідувань набуває особливого значення. Вони дарують творам живу мову, роблячи читання цікавішим та захопливішим для юних читачів. Звуконаслідування не лише надають голос тваринам та об'єктам природи, але й допомагають передати емоційний стан персонажів, викликаючи в дітей миті радості, сміху та захоплення. Розглядаючи цей аспект, можна з'ясувати, яким чином використання звуконаслідувань впливає на сприйняття та розуміння текстів для молодшого читача в контексті культурних особливостей англійської та української мов.

Діти найчастіше починають вивчати світ навколо себе через ономапоеті. Наприклад, вони можуть називати собаку «гав», котика «мяу» та машину – «брр-брр». Це пов'язано з тим, що ономапоеті відображають звуковий образ конкретного предмета або явища, і такі слова легко запам'ятовуються маленькими дітьми. В англійській мові для найменших навіть складають спеціальні вірші, де використовуються описи звуків тварин. Ці вірші мають емоційну насиченість та допомагають дітям легше сприймати навколишній світ:

The Animals On The Farm

The ducks on the farm say, "Quack, quack, quack."

The mice on the farm say, "Squeak, squeak, squeak."

The chickens on the farm say, "Cluck, cluck, cluck."

"Quack. Squeak. Cluck."

The pigs on the farm say, "Oink, oink, oink."

The goats on the farm say, "Meh, meh, meh."

The sheep on the farm say, "Baa, baa, baa."

"Oink. Meh. Baa."

The horses on the farm say, "Neigh, neigh, neigh."

The cows on the farm say, "Moo, moo, moo."

The roosters on the farm say, "Cock-a-doodle-doo."

"Neigh. Moo. Cock-a-doodle-doo."

"Neigh. Moo. Cock-a-doodle-doo" [7].

Представлені звуконаслідування в тексті відображають природні звуки, що видають тварини. Звуконаслідування "Quack. Squeak. Cluck. Oink. Meh. Baa. Neigh. Moo. Cock-a-doodle-doo." відтворюють звуки качки, миші, курки, свині, кози, вівці, коня, корови та півня. Вони дозволяють читачеві уявити собі сцену з тваринами, а також надають тексту ритму та повторності. Ономапоеті роблять сцену жвавішою та допомагають читачеві відобразити образ кожної тваринки в уяві читача.

Вірш "The Rollercoaster" Келі Рупер відкриває перед дітьми унікальний світ ономапоеті, де звукові ефекти слова відтворюють їхні реальні значення. У цьому творі, зокрема, зустрічаємо такі емоційно насичені слова як "clickity-clackety" (кляц-кляк), "whoosh" (свист) and "squeal" (вереск).

"Clickity-clackety, clickity-clackety,

The rollercoaster went up the track.

With a whoosh and a squeal

Down the smooth rails of steel,

The rollercoaster raced its way back" [8].

У наведеному вірші використані різноманітні звуконаслідувальні вирази, які надають тексту виразності й емоційно насиченого звучання.

1. “clickity-clackety” – це звукове відтворення звуків, які видає колесо або колісниця під час руху по рейках. Воно створює ритм та живописне відображення руху американських гірок.
2. “whoosh” – вказує на швидкий, порожній звук, який виникає при швидкому русі повітря, коли атракціон рухається швидко вниз.
3. “squeal” – це звук, який виражає почуття щастя, радості та захвату. В цьому контексті слово squeal надає позитивних емоцій і створює яскравий настрій у дітей.

Загалом, ці звуконаслідувальні лексеми допомагають передати атмосферу американських гірок та перенести читача у захопливий світ цього розважального атракціону.

Діти, завдяки властивості асоціювати тварин та об'єкти зі звуками, використовують ономатопічні слова для запам'ятовування невідомих об'єктів. Це своєрідний індикатор ефективності цих слів у навчанні [1]. Більше того, ономатопеї часто надають віршам виразності та стилістичного відтінку, особливо коли йдеться про опис руху різних транспортних засобів, таких як потяги, автобуси чи тролейбуси. Наприклад:

Chu-Chu Cars by Evaleen Stein
“Turn the chairs down in a roww
Each behind the other, so;;
Chu-chu! Chu-chu! there they are,,
Passenger and baggage-car,,
Chu-chu-chu! the Morris chairr
Is the engine puffing there,,
Chu-chu! Chu-chu! Ting-a-ling!!
Don't you hear its big bell ring??
All aboard! Jump on! if youu
Want to take this train. Chu-chu!!!
Off we start now, rushing fastt
Through the fields and vallees, pastt
Noisy cities, over bridges,,
Hills and plains and mountain ridges,,
Chu-chu! Chu-chu! Chu-chu-chu!!!
At such speed it must be truee
Since we started we have comee
Most a million miles from home!!
Jump off, some one! Quick! and goo
To the pantry, for, you know,,
We must have the cookie-jarr
For our Pullman dining-car!!” [10].

У поданому вірші автор використовує звуконаслідування для створення аудіального ефекту та передачі руху та звуків поїзда. Такі слова, як “chu-chu-chu” імітують ритмічні звуки, що виникають під час руху потяга. “Ting-a-ling!!” – це імітація звуку дзвоника на поїзді, що оголошує про початок руху. Ці ономатопеї надають віршу динамічності та рухливості, сприяючи уявному подорожуванню разом із поїздом. Вони також допомагають створити відчуття ритму. Певні слова у вірші передають поспіх та швидкість. “Off we start now, rushing fast” – фраза створює враження надзвичайної активності та руху.

Всі ці звуконаслідувальні слова та фрази додають до вірша веселощів, емоцій та жвавості, сприяючи створенню образу захоплюючої подорожі потягом та дозволяючи читачеві краще уявити цей пригодницький момент.

Наступним прикладом стане вірш М. Коббі “Rush Hour”:

What a rush, what a crush!
What a fuss, fuss, fuss!
Everybody is running for the five o'clock bus [1].

У цьому вірші використано низку звуконаслідувальних лексем (“rush”, “crush”, “fuss”) для надання звукового ефекту та виразності описуваної сцени. Слова “rush” і “crush” передають шум та поспіх, що супроводжують миттєвий рух та натовп. Вони допомагають створити жвавий образ сцени, де всі люди поспішають. Слово “fuss” підсилює ідею загальної збудженості, метушні та активності. Використання ономатопеїв у цьому вірші додає йому ритмічності й динамічності.

Вірш “Swish Went the Fish” автора Kelly Roper використовує звуконаслідувальні слова для передачі дій та звуків головного героя – золотої рибки – у його акваріумі.

“Swish, swish, swish,
Went the little goldfish
As he swam around his bowl.
Splash, splish, splash

*Went his fancy little tail
Because he was a happy little soul.
Glub, glub, glub
Went the bubbles he blew
As they floated up to the top.
Smack, smack, smack
Went his tiny fishy lips
As he ate his flakes without a stop” [9].*

1. “Swish, swish, swish”: це звуконаслідувальне слово передає звук, який видає золота рибка, плаваючи в своєму акваріумі. Слово “swish” імітує звук води, коли рибка рухається вперед та назад.

2. “Splash, splash, splash”: автор використовує ці слова для опису звуку, який утворюється хвостом золотої рибки, коли вона радісно рухає ним у воді. Вони підсилюють враження від її веселого стану.

3. “Glub, glub, glub”: тут використані слова “glub” для передачі звуку бульбашок, які рибка видувала під час дихання у воді.

4. “Smack, smack, smack”: ці слова імітують звук, який утворюється, коли рибка, їсть свої харчі без зупинки.

Увесь вірш загалом використовує звуконаслідувальні лексеми для створення враження жвавої та активної рибки, яка насолоджується своїм життям в акваріумі. Вони роблять вірш динамічнішим і цікавішим, допомагають зрозуміти й відчувати настрій та емоції рибки в акваріумі.

Щодо української дитячої літератури, то звуконаслідувальні слова часто використовуються в описах природи та образів персонажів, щоб надати тексту додаткового емоційного забарвлення та виразності. Ці лексичні одиниці допомагають читачеві уявити собі певні звуки та загалом атмосферу, яка наповнює події у творі. Також, вони дозволяють авторові створити аудіовізуальний ефект, що поглиблює сприйняття твору та робить його більш живим та реалістичним. Крім того, використання звуконаслідувань дозволяє підсилити враження від описуваного об'єкта чи явища, роблячи його більш конкретним та надаючи йому індивідуального характеру. Прикладом використання звуконаслідувальних слів стане вірш Катерини Перелісної «Осінній вітер».

*«Ой, шумить холодний вітер,
Аж гуде,
Жовте листячко тріпоче
Де-не-де,
А берізка гілочками
Вся тремтить:
Ой, не рви ти, вітре, коси
Хоч на мить!
Бо замерзну я без листя
У снігу!
Вітер листя обриває:
Гу-гу-гу!
Не замерзнеш ти під снігом,
А заснеш,
А навесні свіжі коси
Заплетеш.» [4]*

У цьому вірші автор відображає природний образ вітру та берізки. Для підсилення враження К. Перелісна використовує звуконаслідувальні слова. Поет описує берізку, яка тремтить із-за дії вітру на її гілочки. Звуконаслідувальні слова «шумить» і «гуде» надають звукової імітації вітру, а також створюють відчуття холоду, неспокою та нестабільності. Вірш, до того ж, включає звуконаслідувальні слова, такі як «гу-гу-гу», які імітують звук вітру, який обриває жовте листя. Ці звуконаслідування додають тексту вірша реалістичної атмосфери й допомагають читачеві краще уявити аудіо-пейзаж осіннього лісу за допомогою звуків вітру та поруху листя.

Іншим прикладом для ілюстрації наведених тез ми обрали українську народну казку «Кривий вовк».
«Вовк сів за куц да й затрубив: - Ау-у-у! А гуси - тра-тра-тра! Знялися й полетіли» [5].

У цьому уривку використано звуконаслідування для передачі природних звуків. Звуки «Ау-у-у!» та «тра-тра-тра!» імітують вовка та гусей відповідно. Це допомагає читачеві уявити собі сцену, створити живописний образ вовка та відчувати напруження в повітрі перед його нападом. Звуконаслідування надають реалізму ситуації через тривожність («Ау-у-у») й динамічність («тра-тра-тра»).

Ще один приклад взято із твору Всеволода Нестайка «Пригоди журавлика»:

*«Курли! Курли!
Здоровенькі були!
Здрастуйте!
Привіт!*

Привіт!
Народився я на світ!
Урра!
Хай живе рідне болото!
Хай живуть дорогі пугловки,
Комарі і мухи!
Урра! Я народився!
Чуєте!
Як прекрасно жити
На світі!.. Курли! Курли!
Здоровенькі були!» [3].

У цьому вірші використано звуконаслідування для передачі радості та емоцій персонажа, який радіє своєму народженню. Звуки «Курли! Курли!», «Урра!» та інші подібні вирази створюють атмосферу веселощів та святкування (зокрема цього досягається завдяки повторюваного звуку «р»). Лексичні одиниці додають жвавості та енергії віршу, роблячи його більш виразним та запам'ятовуваним для читача.

Ще один приклад з української дитячої літератури, а саме українська народна казка «Луплене теля», підтвердить важливу роль звуконаслідування:

«От біжить баран: - Мекеке, мекеке! Одчини, луплене теля!»; «Підходе вовк: - Леву-у-у! Хто, хто в лисиччиній хатці?»; «Де не взявся - біжить кабан: - Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?» [6].

У цитатах використані звуконаслідувальні лексеми, які імітують звуки тварин (баран, вовк, кабан). Вони надають віршу живого й живописного характеру, роблячи сцену більш відчутною для читача. Звук, який видає кабан, додає гумору та реалізму до опису, а також наділяє його особливим характером. Кожне звуконаслідування відображає індивідуальні особливості голосу та звучання кожної тварини, а це в свою чергу надає тексту барвистості й емоційної насиченості.

ВИСНОВКИ ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проаналізувавши ряд творів, взятих із англійської та української літератури, слід відмітити, що використання звуконаслідувань у дитячій літературі має важливе педагогічне та емоційне значення. По-перше, це допомагає маленьким дітям легше запам'ятовувати та розрізняти різні звуки через звуконаслідування, що важливо для їхнього раннього фізіологічного розвитку. Звуконаслідування стають першим кроком до формування мовленнєвих навичок та розширення словникового запасу. Саме це розкриває когнітивну функцію звуконаслідування.

По-друге, використання звуконаслідувань в дитячій літературі сприяє створенню емоційного та живого зображення подій та персонажів. Вони додають тексту колориту, роблячи оповідання більш привабливими та захоплюючими для маленьких читачів. Це особливо важливо в ранньому віці, коли діти ще тільки ознайомлюються зі світом літератури. В цьому полягає естетична функція ономапопеї.

По-третє, звуконаслідування несе експресивну функцію, воно допомагає активізувати уяву та сприяє кращому розумінню подій та ситуацій, що описуються у вірші чи оповіданні. Вони роблять читання більш відчутним та реальним, а також допомагають дітям легше уявити атмосферу оповідання.

Таким чином, звуконаслідування в дитячій літературі мають значущий вплив на мовленнєвий та емоційний розвиток дітей. Вони не лише додають тексту жвавості та колориту, але й сприяють формуванню кращого розуміння та уявлення подій, що важливо для розвитку читацьких навичок та літературної культури загалом.

Перспективами подальших наукових досліджень є продовження вивчення функціональних характеристик звуконаслідувальних слів на основі інших дискурсів, наприклад рекламного, де звуконаслідування сьогодні стають дедалі поширенішими.

Література

1. Боровик В.І. Стилістичне використання ономапопічних слів в англійській мові. Вісник психології і педагогіки. Електронний збірник наукових праць. URL: https://www.psych.kiev.ua/Боровик_В.І._Стилістичне_використання_ономапопічних_слів_в_англійській_мові (дата звернення: 06.10.2023)
2. Гаценко І. О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2003, 21 с.
3. Нестайко В. «Пригоди журавлика». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2769> (дата звернення: 06.10.2023)
4. Перелісна К. «Осіній вітер». URL: <https://tales.org.ua/osinnij-viter-2/> (дата звернення: 06.10.2023)
5. Українська народна казка «Кривий вовк». URL: <https://derevo-kazok.org/krivij-vovk-ukrayinska-narodna-kazka.html> (дата звернення: 06.10.2023)

6. Українська народна казка «Луплене теля». URL: <https://proridne.org/Українські%20народні%20казки/Луплене%20теля.html> (дата звернення: 06.10.2023)
7. The Animals On The Farm. URL: <https://supersimple.com/song/animals-on-the-farm/> (дата звернення: 06.10.2023)
8. Roper K. The Rollercoaster URL: <https://pickmeuppoetry.org/the-rollercoaster-by-kelly-roper/> (дата звернення: 06.10.2023)
9. Roper K. Swish Went the Fish URL: <https://pickmeuppoetry.org/swish-went-the-fish-by-kelly-roper/> (дата звернення: 06.10.2023)
10. Stein E. Chu-Chu Cars URL: <https://www.dltk-kids.com/crafts/transportation/mstein-chuchucars.htm> (дата звернення: 06.10.2023)

References

1. Borovyk V.I. Stylistychnе vykorystannia onomatopichnykh sliv v anhliiskii movi. Visnyk psykholohii i pedahohiky. Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats. https://www.psyh.kiev.ua/Боровик_В.І._Стилістичне_використання_ономатопічних_слів_в_англійській_мові (2023, October, 6)
2. Hatsenko I. O. Typolohichni osoblyvosti zvukonasliduvalnykh sliv (na materialy ukrainskoi, rosiiskoi ta anhliiskoi mov): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.15. Kyiv, 2003, 21 s.
3. Nestaiko V. «Pryhody zhuravlyka». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2769> (2023, October, 6)
4. Perelisna K. «Osinnii viter». URL: <https://tales.org.ua/osinnij-viter-2/> (2023, October, 6)
5. Ukrainska narodna kazka «Kryvyi vovk». URL: <https://derevo-kazok.org/krivij-vovk-ukrayinska-narodna-kazka.html> (2023, October, 6)
6. Ukrainska narodna kazka «Luplene telia». URL: <https://proridne.org/Українські%20народні%20казки/Луплене%20теля.html> (2023, October, 6)
7. The Animals On The Farm. URL: <https://supersimple.com/song/animals-on-the-farm/> (2023, October, 6)
8. Roper K. The Rollercoaster URL: <https://pickmeuppoetry.org/the-rollercoaster-by-kelly-roper/> (2023, October, 6)
9. Roper K. Swish Went the Fish URL: <https://pickmeuppoetry.org/swish-went-the-fish-by-kelly-roper/> (2023, October, 6)
10. Stein E. Chu-Chu Cars URL: <https://www.dltk-kids.com/crafts/transportation/mstein-chuchucars.htm> (2023, October, 6)